

64054

16.

Bio...

Szövetségben a természettel

Biofüzetek

A 16. biofüzetről

Négy nyilatkozatot olvashatunk ebben a biofüzetben, négy izgalmas beszélgetést a környezetvédelem nehézségeiről, a mindennapi és a jövőben megoldandó problémákról. Többek között képet kapunk a társadalom és a környezetvédelem kapcsolatáról, a kormány és a tudományos kutatók közötti eszmecsereiről, a bölcs kompromisszumokról. Olvashatunk az ökológiai megalapozottságú ökonomikus gondolkodásról, a közéleti demokrácia vívmányairól. Arról a felelősségről, amit a mai felnőtt társadalmaknak kell érezniük a jövő nemzedéke iránt, hisz szennyezett levegőt, vizet, talajt hagyunk rájuk. Végül megismerjük a közművelődés felvilágosító szerepét, s azt, hogy az emberek egymás közötti kapcsolata, egymáshoz való viszonya is lehet „szennyezett”. A könyvhöz videomelléklet készült.

Megrendelhető a Mezőgazdasági Kiadó Kereskedelmi és Propaganda Osztályán (1054 Budapest, Garibaldi u. 7.)

Tartalom

- 5 Beszélgetés Berez Jánossal,
az MSZMP KB titkárával
- 13 Beszélgetés Láng Istvánnal,
a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárával
- 21 Beszélgetés Pozsgay Imrével,
a Hazafias Népfront főtitkárával
- 27 Beszélgetés Zelnik Józseffel,
a Közművelődési Információs Intézet igazgatójával

00125338

12533-8

DATE KÖNYVTÁR, DEBRECEN

Sorozatszerkesztő Lelkes Lajos és Wenszky Ágnes
Összeállította Balogh Júlia
A riportokat Balogh Júlia és Gyökér András készítette
A rajzokat Wenszky Ágnes készítette

© Mezőgazdasági Kiadó Planétás Vgmk

ETO 631.147(082) AGRÁRTUDOMÁNYI EGYETEM
632.937(082) Könyvtára, Debrecen
ISBN 963 232 444 7
ISSN 0231—486X Leltári szám: 564.012

1987 JUN 7 71

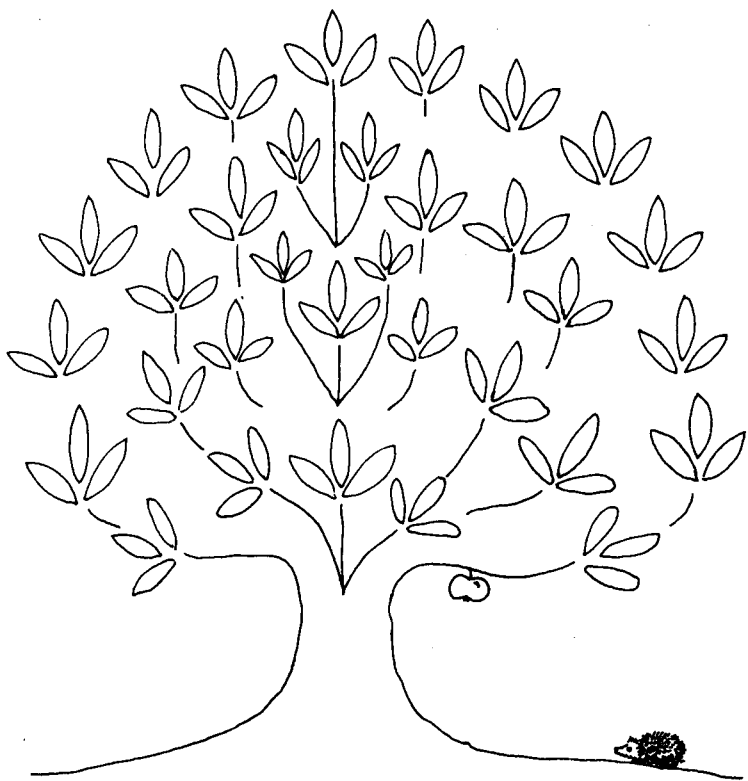

A nyomdai megrendelés törzsszáma : 3054.66-13-1
Készült Debrecenben, az 1987. évben

Felelős kiadó a Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat igazgatója
Felelős szerkesztő Gallyas Csaba
Műszaki vezető Asbóthné Alvinczy Katalin
Műszaki szerkesztő Héjjas Mária
Sorozattervező Kiss István

Megjelent 2,— (A/5) ív terjedelemben
Nyomásra engedélyezve 1986. november 18-án
Készült az MSZ 5601—59 és 5602—55 szabvány szerint

MG 36-p/8789

Bio...

Szövetségben a természettel

Mezőgazdasági Kiadó Planétás Vgmk
Budapest

Beszélgetés Berecz Jánossal,

az MSZMP KB titkárával

Egy társadalom feladatainak megvalósításához óhatatlanul beleavatkozni kényszerül a természetbe. Hogy lehet a helyes arányokat megtalálni, hogy ez a beavatkozás ne legyen káros folyamat?

— Amikor szóba került, hogy beszéljünk a környezetvédelemről, elkezdtem gondolkodni, hogy milyen is az ember viszonya a természethez? Amióta az ember két lábra állt, attól kezdve állandóan beavatkozik a természetbe. Először fölvelt egy husángot vagy egy dorongot, aztán egy kődarabot, baltát csinált belőle, ezzel leütött egy állatot vagy egy fát próbált kivágni; használta a tüzet. Ahhoz, hogy létezni tudjon, a természettől bizonyos dolgokat el kellett vennie. Ma már létszámban, technikai és tudományos fejlettségben olyan szintet értünk el, amikor — ha nem vigyázunk — miközben elveszünk mindent, ami létünkhöz szükséges, saját létalapunkat romboljuk le, és ez szinte jóvátehetetlen hatással lesz a következő nemzedékekre.

Sokszor mondjuk, hogy felnőtté vált társadalmunk. Valóban eléggé felnőtt a társadalmunk ahhoz, hogy megértse azokat az állami feladatokat, megértse azoknak a beruházásoknak a fontosságát, amelyek óhatatlanul a környezet megváltoztatásával járnak?

— Véleményem szerint, ha a kormányzat és a tudomány képviselői néha éles vitával, de egymást megértve, harmonikusan működnek együtt, akkor jó döntéseket hozhatnak, olyan döntéseket, amelyek a létfeltételeket javítják, magasabb életszínvonalat biztosítanak és nem károsítják a természetes környezetet sem.

Eléggé demokratizálódott-e nálunk ez a folyamat? Egyáltalán van-e lehetőségünk beleszólni egy-egy beruházás létrehozásába, megvétőzhatjuk vagy melléállhatunk és a kivitelezésben együttműködhetünk-e?

— Elégedettek még akkor sem lehetünk, ha bizonyos demokratikus formák létrejöttek. Például egy nagyobb beruházás elindításához a döntést nem lehet össznépi vitának alávetni, viszont nem elég csupán kormányzati döntést hozni, a tudományos kutatóknak is nagyon mélyen és sokoldalúan részt kell benne venni.

Hiba lenne megtagadni a megfelelő tájékoztatást az emberektől, mert akkor kedvetlenekké válnak vagy ellenezni kezdik az intézkedést, vagy nem értik meg, mit miért teszünk, és akkor bizonyos spontán mozgások lehet, hogy onnan vesznek el energiát, ahol a legnagyobb szükség lenne rá.

A nyugat-európai országokban egymás után szerveződnek párttá a környezetvédelmi társulások, csoportosulások. Nálunk is hallani hasonló hangokat. Igaz, hogy náluk inkább politikai ellenzékké formálódnak ezek a csoportosulások.

Mennyire lehetne bekapcsolni ezeket a mozgalmakat az állami feladatok megvalósításába?

— A nyugat-európai mozgalmak két ok miatt alakulnak párttá. Egyrészt azért, mert az úgynevezett hagyományos pártok nem ismerték fel, hogy nem egyszerűen természeti problémáról, hanem társadalmi, gazdasági, politikai kérdéstről van szó. Nálunk — véleményem szerint — az MSZMP-nek ezt teljes mértékig úgy kell kezelnie, mint politikai, gazdasági, társadalmi, természeti gondot.

Ha minden szempontot figyelembe veszünk, akkor nagyon sok támogatónk akad. Vannak, akik csak azért támogatnak bennünket, mert szeretik a természetet, vannak, akik azért, mert tudják, hogy gazdasági vetülete is van, mások azért, mert így fejezhetik ki társadalmi mozgásigényüket. Mindez együtt már politika. Ebben az esetben szinte ösztársadalmi közmegegyezés jöhet létre, amiért azonban nagyon sokat kell tevékenykedni, és az ország érdekében ható spontán mozgásokat hagyni kell érvényesülni.

Mindenki joggal aggódik a saját környezetéért, de állampolgári jogunk is, hogy pontos tájékoztatást kapjunk. Az Ön véleménye szerint az ideológia vagy pontosabban az állami irányítás mit tehet, hogy még teljesebb információhoz jusson a lakosság?

— Elindítottunk egy olyan kezdeményezést a Magyar Újságírók Országos Szövetségében, hogy bizonyos szakmai

csoportok alakuljanak a szakosztályok mellett. Úgy gondolom, hogy lesz jó néhány környezetvédelemmel is foglalkozó újságíró, aki utánajár, kiharcolja, megköveteli a rendszeres tájékoztatást, és minden fontos információt közread.

Az Ön véleménye szerint a nyolcvanas évek derekán melyik a legnagyobb környezetvédelmi gond Magyarországon?

— Úgy előteremteni az energiát fejlődésünkhöz — figyelembe véve egészen az ezredfordulóig terjedő követelményeket, hogy kilencventől az ezredforduló utáni időszakban is legyen energiánk —, hogy ne veszélyeztessük létünket, ne okozunk kárt, ne romboljuk le fokozatosan ennek a kis országnak a természeti feltételeit, s mindezt az emberek megértésével és támogatásával, nem csupán tudomásulvételével.

Ehhez a súlyos kihíváshoz adottak a társadalmi feltételek?

— Általában a feltételek így sohasem adottak. Dönteni kell az atomenergia, a vízienergia további felhasználásáról, értékesítéséről, dönteni kell a bányászat fejlesztési irányairól úgy, hogy ne a legráfizetésebb módszereket alkalmazzuk. Ez mindig közvetlenül érinti a lakosságot, s az egész környezetet.

Beszélggettünk a nyersanyagról, beszélgettünk az energiá-

ról, de nem esett szó az élelmiszer termelésének egyik közegeéről, a termőtalajról!

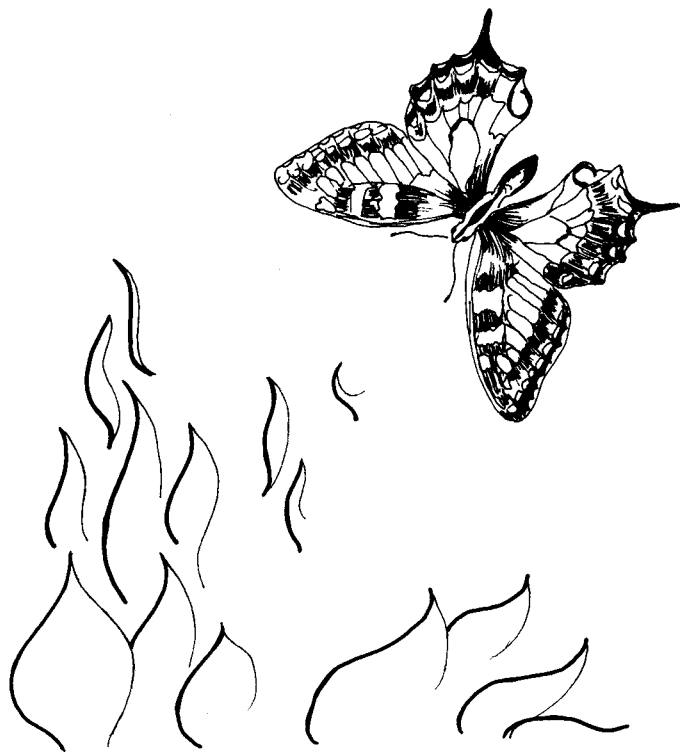
— Az élelmiszer-ellátással szoros kapcsolatban van a termőtalaj állapota is. Amikor új, bő termést ígérő technológiákat kezdtünk alkalmazni, nem nagyon figyeltünk oda, hogy ez kizsigerelheti a talajt.

Nem elég a megfelelő mennyiségű műtrágyát kiszórni, mert attól nem javul a termőtalaj, csak magasabb terméshozamot segít elérni. Nemzeti kincsnek tartom a magyar termőtalajt és országos, tehát kormányzati, tudományos és mezőgazdálkodásban részt vevő emberek közös feladatának a termőtalaj védelmét. Fontos, hogy feljavítására megtegyük a megfelelő intézkedéseket. Ettől jelentős mértékben függ a következő időszak, de különösen a kilencvenes évek, az ezredforduló élelmiszer-ellátása Magyarországon.

Kétségtelen, hogy kedvező, jó értékeket értünk el a mezőgazdaságban és az iparban is. Többen úgy fogalmazznak, hogy ennek hallatlan ára van. Az Ön véleménye szerint nem fizetünk túlzottan nagy árat azért, hogy ezeket az eredményeket elértük? Nem a huszonnegyedik órában vagyunk a környezet megvédésében?

— Erre pontos választ én nem tudok adni. Az én tapasztalatom és meggyőződésem szerint nem elég az, hogy az ember megismer bizonyos eljárásokat az iparban, vagy meglátogatja a szegedi Biológiai Központot, és ott meghallgatja a tájékoztatást, ki mint dolgozik, mi érhető el belőle stb.

Annyit mondhatok, hogy megvan a megfelelő tudományos felkészülés, felkészültség ebben az országban, hogy ha késünk is, de a végzetes lépéseket elkerüljük, és utána elindítjuk a javító folyamatot. Tudom, valamikor inni lehetett a Tiszából. Most ugyan nem lehet, de az is igaz, hogy a Tisza szebb, mint az öt vagy tíz évvel ezelőtti. A Balaton vizének további szennyeződését sikerült megállítani, s megvan a remény arra, hogy az eutrofizálódási folyamatot visszafordítsuk.

Az erdőtüzek többsége emberi gondatlanságból keletkezik. Ha egy hétvégi kirándulás után az ember végigmegy egy erdőúton és körülnéz?!... szemét mindenütt. Saját házuk környékét a falvakban most is eltakarítják, összegereblyézik az utakat, udvarokat... Szombaton szeretek hazamenni, mert akkor az egész falu takarít. A városokban egyáltalán nem is jut eszükbe, csak néhány helyen gondolnak arra, hogy parkot csináljanak. Ebből a szempontból még nem nőtt fel a társadalom, de az iskola sem tesz eleget szerintem. Emlékszem arra, hogy a mi elemi iskolás korunkban minden évben megtartottuk a madarak és fák napját tavasszal. Ezen a napon fát ültettünk, takarítottunk és rögződött bennünk, hogy „ne bántsod a fát, hisz ő is érez!”

Beszélgetés Láng Istvánnal, **a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárával**

Magyarországon is meghirdették, hogy ökológiai megalapozottságú ökonómiára lenne szükségünk. Tehát minden embernek bizonyos ökológiai ismerettel kell rendelkeznie. Ez nemcsak az ismeretek birtoklását feltételezi, hanem azt is, hogy ezt a gondolkodásmódot magáévá is tudja tenni.

Ehhez nem elég megértenünk, hogy a Föld egy olyan ökoszisztéma, amelyik egységes egész, hanem törekedni kell egy új szemléletű életszisztéma kialakítására.

— Valóban nagyon jellemző korunk környezetvédelmi mozgalmára az a tendencia, hogy az ökológiai érdekeket, tehát a természet s az ember kölcsönhatása különböző érdekeit, illetve a gazdasági fejlődés különböző érdekeit, amelyben az ember természetesen szintén az alapvető szerepet vállalja, fokozottabb harmóniát teremtsen.

Sajnos korábban, a hetvenes években, a környezetvédelem teljesen külön pályán haladt, és a gazdasági fejlesztés módjait, útjait is szinte külön állapították meg. Világszerte egyértelmű az a felismerés, hogy ezt a kettőt *egyként* kell kezelni. Ez a harmónia nem egyszerű harmónia, itt konfliktusok vannak, érdekellentétek. Tehát valamiféle kompromisszumot kell kötni. Ez érinti az embereket, mert a jó környezet az *egy* igény, a jólét az általában *egy másik* igény. S ha mindkettőnek meg akarunk felelni, nem biztos,

hogy anyagi eszközeink mind a kettőre elegendők. Valamit valamiért. Ma ez az egyik leglényegesebb vita és gond valamennyi ország kisebb és nagyobb közösségeiben.

Össze lehet egyeztetni a műszaki rendszereket a társadalmi értékekkel?

— Bizonyos határok között igen. Teljes mértékben nem. A nagy műszaki rendszerek, a nagy létesítmények mindig olyan beavatkozást jelentenek a természet eredeti, kialakult állapotába, ami valamilyen változást mindenképpen okoz.

A változások nagy része általában kedvezőtlen. Olyan nincs, hogy minden szép legyen, minden jó legyen, minden olcsó legyen, hogy minden tökéletesen csak nekünk kedvezzen. A kérdés mindig az, hogy hogyan tudjuk mérsékelni a gondokat, problémákat. Mindig van kockázati tényező, de azt sohasem szabad megengedni, hogy bármilyen műszaki létesítmény olyan környezeti hatást okozzon, amely vagy egy faj kipusztulásához vezet, vagy a társadalom széles rétegeit érinti úgy, hogy alapvető életszükségleteit kedvezőtlenül befolyásolja. Mondok mind a kettőre példát: ha egy faj kipusztul, azt semmilyen pótlólagos beruházással nem tudjuk még egyszer létrehozni. A másik példa az ivóvíz. Ha valamilyen veszély fenyegeti egy város ivóvízbázisát, akkor az mindenképpen első számú környezeti ártalomnak tekintendő! A jó ivóvíz rendkívül fontos, mert vízre mindenkinek szüksége van... Tehát olyan létesítményt nem szabad létrehozni, amely ilyen egészségügyi vagy társadalmi kockázattal járhat.

Volt erre példa Magyarországon?

— Én azt hiszem, hogy ilyen jellegű példa nem volt, és amikor azt mondtam, hogy nem volt, akkor én pontosan elrendeztem az agyamban a válaszomnál a váci esetet is. Azt az esetet természetesen a kockázatos esetek közé sorolom én is. De ez részben korábbról felhalmozódott prob-

lémának a végső summája volt, nem egy ma megtervezett, általunk létrehozott, újonnan kigondolt létesítmény okozta.

Itt szeretném mindjárt azt is megemlíteni, hogy ezt a kérdést elég alaposan tanulmányoztuk a nagymarosi vízlépcső létesítése körüli viták során. A főváros ivóvízellátását semmiféle számottevő környezet kockázattal nem veszélyezteti. Beiszapolódás következtében a folyóparti kutak vízhozama csökken hosszabb távon, de olyan veszély nincs, hogy nem lesz víz.

Esztergomot, s a többi part menti települést ez nem érinti? Gondolom, a csatornarendszert át kell építeni ahhoz, hogy a helyi lakosokat ne érje semmiféle nagyobb kár.

— Az egész jobb oldali part csatornarendszerét át kell építeni, s ez a tervek szerves része. Rendkívül tetemes beruházást igényel, ezért az eredeti terveket ebben a vonatkozásban felülvizsgálták, s ennek értelmében a szennyvíztisztító berendezések, a csatornarendszerek teljes korszerűsítési programját kell majd elvégezni még ebben az évszázadban, máskülönben nagyon súlyos problémák adódhatnak.

S ezt párhuzamosan el lehet végezni annyi idő alatt, mint az erőmű megépítését?

— El kell végezni! És a kormány erre a célra jelentős összeget biztosított. Azt hiszem, hogy a társadalom ellenőrző szerepe adott esetben nagyon fontos. S itt érkezünk

vissza ahhoz a témához, amely beszélgetésünk elején elindult. Ez pedig az a bizonyos harmónia vagy konfliktus, valamilyen megállapodás az ökonómia és az ökológia fejlesztése között, és hogy vajon ebben a folyamatban milyen szerepük van a kis közösségeknek, a társadalom nagyobb csoportjainak a társadalom egészében? Ez a kérdés világszerte a figyelem középpontjában áll. Mi Magyarországon most kezdjük tanulni ezt az új megközelítési módot. Híve vagyok annak, hogy be kell vonni a lakosság széles rétegeit a helyi, a regionális vagy az országos környezetvédelmi döntésekbe, azok megelőző szakaszában is, és a véleménynyilvánításnak nagyon széles társadalmi fórumot kell nyitni. Ezen belül természetesen a szakembereknek a véleményét is ki kell kérni, de hangsúlyozom, nem csak a hozzáértőkét, mert a többiek véleménye is nagyon érdekes lehet.

Igen, hisz nemcsak a tudósok, hanem az egész ország véleménye számít, ha az egész országot érintő döntést hoznak.

— Így van! Nyilvánvalóan a döntések utáni szakaszban, a végrehajtásban is a társadalom legszélesebb köreit kell mozgósítani. Korábban az volt a gyakorlat — de nemcsak nálunk, máshol is a világon —, hogy a közvéleményt a döntések utáni szakaszban tájékoztatták. Azt hiszem, hogy ez egyoldalú. A döntés előtti szakaszban való részvétel ma mindenhol — nálunk is — nagyon fontos, de ennek az útnak még az elején vagyunk.

A közvélemény szerint is, és a tudomány szempontjai alapján is köztudott, hogy a tudósok és a mérnökök mindenképpen az elkülönítés és az egyszerűsítés eljárását kénytelenek folytatni. Az ökonómia viszont arra tanít, hogy legyünk figyelemmel mindig a létező összetettségekre. Hogyan lehet ezt összeegyeztetni? A tudomány szempontjait és az ökológiáét?

— Nagy általánosításokat lehetne most mondani, hogy lehet, meg nem lehet, meg részben lehet. Ezt mindig egy adott konkrét helyzetben lehet megítélni. Azt hiszem, hogy elvileg lehetséges. Nagyon lényeges, hogy mégis a nagy kérdésre igent mondunk-e. Én a nagy kérdésre igent mondok, azt, hogy lehetséges! De tudnunk kell, hogy nincsenek alapvetően minden esetre érvényes szabályok. Esetenként és kérdésenként kell külön-külön megvilágítani, de nagyon hangsúlyozom, hogy a természettel való harmonikus együttműködés elengedhetetlen. Ez azt is jelenti, hogy bizonyos szolgáltatások drágábbak lesznek, és ha drágábbak, akkor ez mindig valaminek a terhére történik. Lehetséges, hogy az életmód bizonyos megszokott kényelmi tényezőiről le kell mondani, vagy másképpen kell ugyanezeket a tényezőket használni. Az életmódtanulásnak, egy új életmódtípusnak az elsajátításán is fáradoznunk kell.

A lakosság bizalmának megnyerése nélkül nincs helyes és előrevivő környezetvédelmi politika és gyakorlat. A bizalom megnyerése után be kell vonni a végrehajtásba és a végrehajtás ellenőrzésébe is. Ez hozzátartozik a közéleti demokratizmushoz, hozzátartozik társadalmunk belső, új

mozgásaihoz is. Ezen a téren nagyon sok jó példa van az országban; ezekről általában kevesebbet írnak a lapok, és inkább kiragadják — érthető módon — a konfliktusokat. De a konfliktusokról is beszélni kell, mert azokból lehet igazán tanulni, hogy mit és hogyan kell másként csinálni.

Úgy hallottam, hogy jövőre, 1987-ben nagy feladat vár Önre.

— Tagja vagyok egy huszonkét tagú bizottságnak. Néhány évvel ezelőtt az ENSZ-közgyűlés egy szakértői bizottságot bízott meg azzal a feladattal, hogy állítson össze egy jelentést a világ globális környezetvédelmi jövőjéről. Ezt a bizottságot Bruntland asszony, a norvég munkáspárt elnöke, Norvégia miniszterelnöke vezeti. Ebben a bizottságban fele-fele arányban vannak aktív politikusok és környezetvédelmi, igazgatási, tudományos kérdésekben jártas személyek.

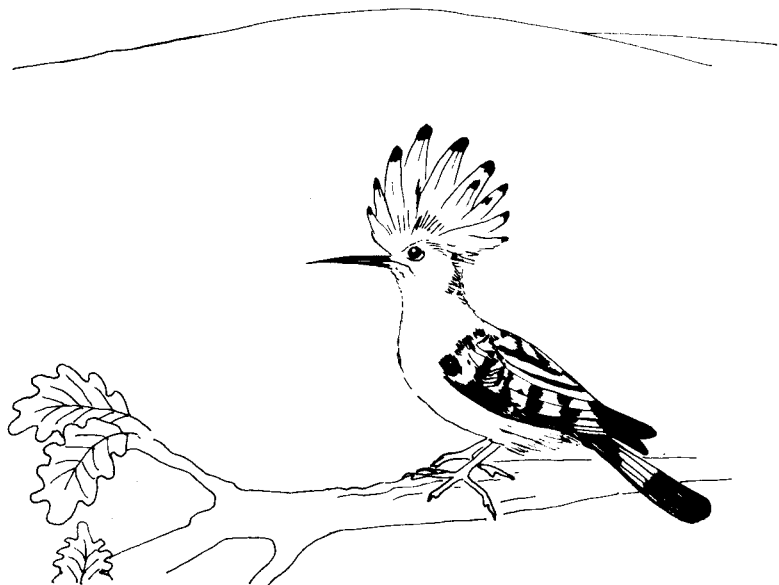
A világ valamennyi kontinenséről gyűlt össze ez a kis csapat. Nem a kormányok álláspontját rögzíti, hanem annak a huszonkét embernek a véleményét, akik ezt a bizottságot alkotják. Globális koncepciót javasolunk majd a kormányoknak, s reméljük, hogy jelentős átalakulási folyamatot indítunk meg a világ nemzetközi együttműködési rendszerében, a fejlett világ és a fejlődő világ közötti kapcsolatrendszerben, a fegyverkezéssel szemben a környezetvédelmi elképzeléseknek az előtérbe való helyezésével és ezáltal a világ erőforrásainak egy racionálisabb hozzáférhetőségi rendszerének kialakításával. Azt, hogy ez meny-

nyire lesz sikeres és hogy a kormányok és a világ lakossága mennyire fogja majd elfogadni, nem tudom. Ez a jelentés most, amikor ez a beszélgetés készül, még az utolsó előtti fázisban van. Valószínű, hogy 1987-ben, ez a bizonyos Bruntland-jelentés a világ intellektuális közvéleménye figyelmének központjába fog kerülni.

Beszélgetés Pozsgay Imrével, a Hazafias Népfront főtitkárával

Átpolitizált századunkban a természetvédelmi törekvések nagyon megerősödtek. Gondolom, ez a politika és a természetvédelmi mozgalom ellentétes érdekéből is fakadhat. A természetvédelmi mozgalmak bebizonyítják, hogy az ipari társadalmak teljes egészében kikezdi annak a természeti rendszernek az épségét, amely valójában az életünket jelenti. Ez — közvetve — a kis közösségek és a család rovására is történik. Ha csak a múlt század vagy az e század eleji kertkultúrára tekintünk vissza, látnunk kell, hogy ez valamiféle jelzést adott a közösségek belső életéről is.

— A közösségek belső életéről azért adott jelzést a kertkultúra, mert a szorgoskodásról és a munkához való viszonyról adott bizonyítékot. Ezt a bizonyítványt ma nem kéri a társadalom az emberektől. Nézze meg az utak mentét, nézze meg, hogy a személyes ambíciótól eltekintve a közösségek általában nem érznek felelősséget környezetükért. Én úgy hiszem, hogy itt kapcsolatok felbomlásáról is szó van. Egyáltalán nem kell ezt kizárólag a politika nyakába varrni, de mindaddig, amíg az emberek közötti alapvető kapcsolatokat, viszonyokat hatalmi eszközökkel is irányítani kell, sőt hatalmi eszközökre szükség van, hogy ezek a viszonyok rendben lévőek legyenek, működjenek, addig ennek a hatalomnak elsőrendű felelőssége van az egész emberi környezetért, benne a természeti viszonyok fenntartásáért, sőt ha lehet, megvédéséért.

Elképzelhető, itt a mi világunkban, egy olyan életmódváltás az egyén életében, ami szükséges lenne ehhez?

— Talán a mi generációnk is megérheti ezt. Az eddig felnőtt nemzedékek abban a mámorban éltek, hogy elfogalhatták környezetüket. Nem is tudták, hogy ezt teszik, nem tudták, de tették, mert a birtokbavétel volt az egyetlen mozgatórugó. A jövő nemzedéke számára a megtartás, a megőrzés, sőt az újjáalakítás lesz a fő cél. Ez az egyéni életmódot is befolyásolja, hiszen az embernek a gondolkodását úgy kell alakítania, hogy ezentúl csak akkor vehet levegőt, ha a szomszédja is vigyáz a levegőre.

Ha a következő generációról beszélünk, az utódainkról, azt is feltehetjük kérdésként, hogy azzal, hogy mi csak fogyasztottunk, bizonyos csődöt hagyományozunk rájuk?

— Úgy gondolom, hogy egy *feladatot* hagyományozunk rájuk. Egy feladatot, amit mi nem tudtunk megoldani. A modernizáció és a civilizáció új eszközeinek kitalálására és alkalmazására volt szükség ahhoz, hogy ők a természettel kapcsolatos felelősség feladatát ellássák. Megtanulták tőlünk a technikai haladásba vetett hitet, és erről nehezen tudnak lemondani. Most pedig meg kellene tanulniuk, hogy ez a technikai haladás kárt is okozott az emberiségnek. Kárt okozott, mert veszélybe sodorta a környezetét. Ha ezt a feladatot ebben a kettősségben megértik, akkor a technikai haladást is össze tudják kapcsolni a környezetvédelemmel, mert arra kell gondolniuk, hogy a környezetet kímélő technikai berendezések egyúttal a legkorszerűbb berendezések. Tehát a korszerűsítés irányában is el lehet képzelni természetvédelmet. Nem biztos, hogy konzervatív és visszahúzó energiák vannak a természet- és környezetvédelemben, sőt azt kell elhítenni, és arról kell meggyőzni ezt a nemzedéket, hogy a természet és a környezet védelme egyúttal a legkorszerűbb, legmodernebb megoldások lehetőségét is előteremti.

Mit gondol? A mi generációnk is meg tudná valósítani ezt az életmódváltást?

— Nagyon korlátozott a fantáziám. Nehezen tudom el-

képzelné, mert az én nemzedékem még azon nőtt fel, hogy állandóan műszaki megoldásokon és a természettudományok újabb ismereteinek alkalmazásán törje a fejét, holott nekem most arról kellene beszélnem, hogy az emberek egymás között hogyan tudják ezeket az ügyeket elintézni. Önmegtartóztatásra gondolok. Nem arra, hogy az ember akkor lesz hűséges a környezetéhez, és akkor tudja életmódját átalakítani, ha ezentúl a kirándulóhelyeken a papírszalvétát és a konzervdobozt nem dobja el. Persze, hogy azt is meg kell tanulnia, hogy ilyen körülmények között is civilizált és kulturált ember módjára viselkedjen. De leginkább talán azt kellene megtanulnia, hogy a másik embernek is helye van a Nap alatt. Tehát nemcsak nekem van jogom élni és életlehetőségeket teremteni, hanem a másik embernek is joga van élni, és ezeket az életlehetőségeket megkapni. Ebben a pillanatban már alakítottam a környezetemen.

Nem szeretnék valamiféle tolsztojánus szeretetpedagógiát meghirdetni, se valamiféle természet iránti romantikus vágyódást, mert az ember nem mondhat le ma már a keze ügyében lévő eszközökről, már csak azért sem, mert sokan vagyunk, és tömegtermelésre, fogyasztásra, ellátásra óriási igények kielégítésére van kényszerünk. Úgy hiszem, hogy a beszélgetésünk elején föltett kérdéshez kell visszakanyarodni. A politikát kell újraébreszteni ebből a szempontból. A politikának azt a nagyon nagy kettős feladatát megoldani, hogy népakaratú és népjóváhagyással kormányozni és a tudományos igazságnak is érvényt szerezni. Nem a többségi elv és a többségi szavazás dönti el az igazságot,

hanem egy belső törvényszerűség szabja meg az igazság pályáját. Ezt a kettőt összeegyeztetni úgy, hogy közben a nép törekvései, érdekei és részvétele a politikai döntésekben is benne legyen, ez a politika legnagyobb felelőssége.

Lehet, hogy bakaugrásnak tűnik, amit mondtam, mégis úgy hiszem, hogy éppen az a jelenség, amire Ön is felhívta a figyelmet, miszerint a környezetvédők a politikai mozgalmakban is óriási szerephez jutottak az utóbbi időben, a politika felelőségére és ilyenfajta felelőségére utal.

Ez egészen biztosan így van, de a technikrációnak ez a féloldalassága mindenképpen megkövetelné, hogy bölceleti alapja is létezzen. Ezt hiányolhatjuk leginkább. A bölceleti alap híján nincs meg az az egyensúly, ami a szellem és a technika között elengedhetetlen.

— Ez a bölceleti egyensúly talán azért is hiányzik, mert az emberiség létszámában óriási mértékben megszapordott, és ezzel a szaporasággal nem az emberiség gazdagsága és kibontakozása járt együtt, hanem a szegénység. A legnagyobb környezeti veszély az emberiség jövőjét tekintve ez az iszonyatos szegénység. Ötmilliárdnyi földlakóból legalább hárommilliárdnyit az elemi lét fokán érint, és ennél iszonyatosabb környezetrombolást nem tudok elképzelni, mint felnőni ötmilliárdos földnyi népességnek a legszörnyetesebb szegénység között.

Beszélgetés Zelnik Józseffel, a Közművelődési Információs Intézet igazgatójával

A történelemben milyen kapcsolat volt, vagy egyáltalán van-e kapcsolat a kulturális szféra és az ökológia között?

— Én azt hiszem, hogy csak vázlatosan lehet erre a kérdésre válaszolni. Egy amerikai kultúrfilozófus azt állítja, hogy az a bibliai parancs, miszerint „hajtsátok uralmatok alá a földet”, ez határozta meg azt az európai civilizációs fejlődést, ami fejlődésmítosszá vált, a fejlődés mindenáron való erőltetésévé.

Bár ez a bibliai parancs valóban benne van a kereszténység történetében, de látnunk kell, hogy a kereszténység ideológiájában sem volt ez egyértelmű. Assisi Szent Ferenc hirdetett meg egy ökológikus vallást, aminek az volt a lényege, hogy „Napfivér, Holdnővér, Farkastestvér”, tehát a szeretetvallást kozmikus méretűvé tágította, és nemcsak ember ember közti kapcsolatnak, hanem a létezők közti egyetlen lehetséges, tisztességes kapcsolatként értelmezte.

A XX. századi gondolkodásban ezt az irányzatot folytatta szerintem Albert Schweitzer is. Röviden: egyszerre vezethető le a keresztény európai kultúrából a környezetet kizsákmányoló és a környezetet védő gondolkodás.

Mikor alakult ki a tudatos kapcsolat az irodalom és a természetvédelem között, melyik időszakra tehető ez a tudatos megkeresés és kapcsolatteremtés?

— Úgy gondolom, hogy ez csak ennek a századnak tulajdonítható. De a történelemben is vannak tények, amelyek a környezetszennyezésről, környezetpusztításról számolnak be. Róma birodalmi főváros például olyan energiafogyasztó volt, hogy miatta pusztultak ki Észak-Afrika erdei. A Földközi-tengeren ugyanúgy jártak az energiaszállító hajók, mint ma, csak azok nem olajat szállítottak, hanem fát. Észak-Afrika erdeit sivataggá tették ezek a szállítmányok, hogy a birodalmi fővárosnak legyen elég energiája. Pl. sokkal később jelent meg a tiltakozás. Kissé utópisztikus és romantikus szinten a rousseau-i gondolkodásban, a jó vademberrel együtt a jó természet is. Az 1700-as évektől Angliában előfordultak olyan levegőszennyezések, hogy több száz ember elpusztult. Felelősségre vonás is volt, akasztás járt érte.

Nagyon sok fontos elmélet van. Én egy-kettőt aszerint ragadok ki, hogy melyiknek milyen izgalmas kulturális hatása van, és ezért számunkra is fontos példa lehet. Nagyon nagy hatású volt Lavluknak a Gaya-elmélete. Ez arról szól, hogy a Föld egy önszervező, élő gépezet. Tehát szinte élőlény, amelyik szabályozni tudja történelme folyamán, hogy mikor mi jó a saját élete szempontjából.

A gondolat számunkra azért is érdekes lehet, mert ismerünk a magyar folklórból egy olyan kifejezést, hogy „földédesanyám”. Tehát a természettel állandóan kapcsolatban élő népeknél — ilyenek voltak a paraszti társadalmak — igenis megvolt ez a tudatosság, amelyik ugyanezt a metaforát villantja föl, hogy „földédesanyánk”, aki megszül, nevel, büntet és jutalmaz, és mégis magába fogad bennünket.

Elméletekről beszélgetünk. Azt hiszem, feltétlenül említést érdemel a Római Klub tevékenysége is.

— Mindenki tudja, közhely, hogy milyen jelentősége volt a Római Klub tevékenységének. Bár az első jelentést sajnos nem tudtuk érdemben értékelni. Ez fölhívta a figyelmet arra, hogy a nyersanyagok végesek, hogy olyan energiákat használunk, amelyek nem újulnak meg, és el kellene gondolkoznunk azon, hogy a végsőig vigyük-e a fejlődést, mármint a fejlődésmítoszt, amelyiknek nincs meg a nyersanyag- és az energiaháttere. A Római Klub nagyon fontos példájára alakult a szocialista táborból a Moszkvai Klub. Éppen mostanában volt egy újabb jelentése, amelyben nagyon izgalmas ajánlásokat tesz.

Néhány perce beszélgetünk, és szinte alig halljuk egymás hangját a repülőgépzajtól, a motorzúgástól és az egyéb környezeti hatásoktól. Van esetleg adat arra, hogy mi magyarok mit tartunk a legnagyobb természeti károsodásnak?

— Iván Iljicsnek, a pedagógiafilozófusnak és ökológusnak van egy elképzelése, mely szerint a csend közbirtok, köztulajdon, olyan értelemben, mint ahogy a közlegelők voltak. A közlegelők kisajátítása — tudjuk Marxtól — annak idején az egyik legimperialistább tett volt. Aki a csennel visszaél, úgy sérti a csendet, mint köztulajdont.

A Tömegkommunikációs Kutatóintézetnek volt egy felmérése másfél évvel ezelőtt. Hangsúlyozom, ez a felmérés Csernobil előtt készült. A felmérés a következő sorrendben

tartotta a lakosság problémájának a környezeti ártalmakat: az ivóvíz romlása, a tavak, folyók vizének szennyeződése, a mérgező hulladékok felhalmozódása, a termőföld minőségének romlása, a levegő tisztaságának romlása.

Úgy gondolom, most már kellőképpen riogattuk egymást a nagyon súlyos károsodási folyamatokkal. Talán el kellene jutni a beszélgetésben odáig, hogy melyek azok a speciális tennivalók vagy feladatok, amelyeket a közművelődés magára vállalhat?

— A legfontosabbnak tartom a felvilágosítást; a hiteles tájékoztatást, hogy a lakosság minél szélesebb tömege tudja megítélni, mi az, amit saját érdekében nagyon komolyan kell venni, mert különben a gyerekei életével játszik. Egy ilyen hiteles tájékoztatás alapvetően érdeke a lakosságnak és a politikának, mert a környezeti ártalmak leküzdése lakossági összefogás nélkül nem megy.

Milyen módszere és milyen lehetősége van a kulturális területnek arra, hogy ezt érzékenyen fogalmazza meg?

Egy példát mondanék, ez a Green Peace nevű mozgalom. Ausztráliában a francia kémiszolgálat felrobbantotta a hajójukat, amikor éppen az atomrobbantás, a francia atomkísérletek ellen akartak tiltakozni. Ez a szervezet több év óta folytat nagyon méltánylandó akciót, amellyel a kis fókákat megmentik. A fókaprém rendkívül drága, ezért az NSZK-ban és máshol is nagyon keresett, női bundákat készítenek belőle. A Green Peace fegyverrel sem tudná őket megvédeni, ezért azt találták ki, hogy befestik a sző-

rüket vörös festékekkel, rájuk rajzolnak egy keresztet, ezzel értéktelenné teszik a bundájukat. Talán a kultúra is így tud segíteni a környezetvédelemben, mert tiszta megoldások nincsenek. A tiszta megoldások mindig radikális megoldások. Úgy hiszem, hogy a kultúrának is ilyen módszerrel kellene segítenie a válságon.

Ha a közművelődés tudna olyan értékes munkát végezni, hogy az egész közművelődés a társadalmi termelés hátsóországvá, igazi infrastruktúrájává váljon, az termelésileg nagy érték lenne. Más oldalról viszont a kulturális terület is megkaphatná ezáltal azokat az anyagi eszközöket, amelyek szerves fejlődéséhez szükségesek.

Én egy speciálisabb találkozási területét is látom a kultúra és az ökológia kapcsolatának. Éppen mostanában, az Új Forrás augusztusi számában hívja fel Lihacsov akadémikus, az egyik leghíresebb szovjet irodalomtörténész arra a figyelmet, hogy foglalkozzunk a *kultúra ökológiájával!*

Én még nem hallottam, hogy más ezt a két kifejezést így összekapcsolta volna, pedig milyen egyszerű és mennyire egyértelmű. Azt érti ezen, hogy a kulturális környezetünket is védenünk kell. Hiszen kulturális környezetünk is sok károsodást szenvedett az elmúlt századokban. Panaszkodni szoktunk ilyenkor tömegkultúráról, kommerszialisálódásról okkal és ok nélkül. De elég, ha arról a szennyeződésről beszélek, ami éppen a tömegkommunikációs vívmányokon, a tv-n, a videofilmeken keresztül, igenis a mindennapi kultúrát szennyezi. Ez ellen minden egészséges társadalomnak meg kell találnia a védelmet, ami nem karantén, hanem olyan kulturális stratégia, amelyik azt mondhatnánk — és

ez terjed az ökológiai gondolkodásban —, hogy globálisan gondolkodni és helyileg cselekedni.

Megfogalmazható esetleg az, hogy ezek a tudati befolyások a tömegek számára hiteles módszereket adnak?

— Én hiteles módszernek tartom azt, amit említettem az előbb: olyan példákat találni, amelyek érzékenyen befolyásolják a közvéleményt — tehát ez a kishóka példa a kulturális életben —, a másik, hogy feltétlenül kialakuljon egy olyan politikai kultúra, amelyik a történelmi tapasztalatokra támaszkodik — gondolok itt a szövetségi politikára —, fölfedezi azt, hogy ezt a szövetségi politikát odáig lehet és érdemes tágítani, hogy szövetségben éljünk a természettel.

Biofüzetek

- 1. Biogazda, biokertész**
Új gondolkodási és művelési mód kertbarátoknak
- 2. Méreg nélkül**
Egészségesebb kerteket és kertészeket
2. kiadás
- 3. Talajművelés másképpen**
Komposzttal, talajtakarással
2. kiadás
- 4. Dombágyásos kertművelés**
Családellátás 25 m²-ről
2. kiadás
- 5. Reforméletmód, -étrend**
A természetgyógyászat
2. kiadás
Peter Sowa
- 6. A biokertészkedés**
elvei, módszerei, irányzatai
Gertrud Franck
- 7. Növénytársítás**
az öngyógyító veteményesben
dr. Gyórfy Sándor
- 8. A bioveteményes**
társnövényei
dr. Mezei Ottóné
- 9. Biodinamikus**
szemléletű kertész vagyok
dr. Oláh Andor
- 10. Biogyógyszerek**
a gyógyító növények
- 11. Biotanácsadó**
a talajról és a tápanyagokról
Peter Sowa
- 12. Biolevek**
természetes anyagokból
Frühwald Ferenc
- 13. Gilisztatenyésztés**
a biokertben
Szentendrey Géza
- 14. A madarak**
a biokertész növényvédői
Szász János
- 15. Bioépítészet**
környezetbarát építőknek
- 16. Bio...**
Szövetségben a természettel
Szabó S. András
- 17. A radioaktív szennyeződés**
megjelenése biológiai
környezetünkben
dr. Velich István
- 18. Biológiai védekezés**
ellenálló zöldségfajtákkal
dr. Tóth László—dr. Honti Vince
- 19. Környezetkímélő energiaforrás**
a szélmotor
Galambosi Bertalan—dr. Lévai Judit—dr. Órsi Attila
- 20. Mérgező növények**
és egyéb, emberre veszélyes
kerti „károsítók”

Ára: 18,- Ft.

